

15. Філіпп'єва О.А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до валеологічного виховання учнів : автореф. дис. канд. педаг. наук / О.А. Філіпп'єва. – Кіровоград, 2008. – 20 с.

16. Чернишова Є.Р. Підготовка вчителя до формування в учнів основ знань про здоров'я та безпеку життєдіяльності людини : автореф. дис. канд. педаг. наук / Є.Р. Чернишова. – К., 2004. – 19 с.

МАЗІН В.М.

РИСИ “ЛЮДИНИ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ” А. МАСЛОУ ЯК ІНДИКАТОРИ СФОРМОВАНOSTІ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІВ

Переорієнтація освіти на ідеал людини, здатної до повної актуалізації особистісних та професійних потенцій, неможлива без появи нового покоління педагогів, здатних є своїй професійній діяльності до ефективної професійної самореалізації. Цілеспрямована підготовка вчителів до об'єктивізації сутнісних сил у професійній діяльності вимагає опанування ними культурою професійної самореалізації (далі – КПС), під якою розуміємо частину індивідуальної педагогічної культури, що об'єднує цінності і професійні якості, які сприяють у своїй сукупності соціально корисній реалізації професійного потенціалу.

Проте формування будь-якої професійно важливої якості у фаховій підготовці вчителів стикається з проблемою визначення мінімально достатніх ознак, які уможливають її діагностику. Не є винятком і КПС. Повний перелік і класифікація ознак її наявності є завданням майже нездійсненим, адже кожен індивідуальний шлях до педагогічної майстерності є унікальним. Проте, з практичної точки зору, досить виділити лише обмежену кількість індикаторів, наявність яких безпомилково вказувала б на високий рівень КПС того чи іншого педагога. На нашу думку, такими індикаторами можуть слугувати експліковані А. Маслоу якості ідеального об'єкта, який він назвав “людиною самоактуалізації”. За дефіцитом місця не будемо приводити ці якості – вони докладно описані в численних джерелах [5, с. 49–51; 7, с. 410–411; 12].

Мета статті – показати, що ознаки “людини самоактуалізації” А. Маслоу притаманні педагогам, яким вдалося повністю реалізувати свій професійний потенціал, і їх можна розглядати як індикатори наявності культури професійної самореалізації в пересічних педагогів.

Для перевірки останньої тези ми розглянули з точки зору характеристик “людини самоактуалізації” А. Маслоу факти життя і професійної діяльності відомих педагогів, у яких значною мірою виражені ті особистісні і професійні якості, завдяки яким їм вдалося досягти досконалості в реалізації власного професійного потенціалу.

Перед тим звернемо увагу на те, що сам А. Маслоу вказував на статичний характер своєї концепції. Він писав: “...самоактуалізація... уявляється мені вищою межею, далекою метою, а не динамічним процесом, не активним і насиченим життям: тобто Буттям, а не Становленням” [5, с. 51]. Іншими словами, предметом наукової уваги А. Маслоу був не стільки процес самореалізації, скільки результат цього процесу – набуті особливості свідомості та діяльності людини.

Відзначимо, що предмет дослідження А. Маслоу і феномен КПС залежать один від одного як юність і зрілість окремої людини – одне переходить в інше і є його обов'язковою умовою. Адже те надбання, що людина має в похилому віці, як правило, має вигляд потенцій, задатків у юності. Відзначимо також, що самореалізацію А. Маслоу розглядав у найбільш широкому значенні, а КПС педагога належить тільки до професійної її складової. На нашу думку, ця обставина не є перешкодою для використання експлікованих А. Маслоу характеристик у дослідженні КПС, адже потенціал людини та її професійний потенціал мають однакову природу, співвідносячись при цьому як загальне й часткове.

Підтвердження припущення про подібність між рисами “людини самоактуалізації” та рисами, характерними для ефективних педагогів, побудуємо за схемою: характеристика “людини самоактуалізації” А. Маслоу – факти біографії педагогів. Відзначимо, що подібний прийом часто використовував сам А. Маслоу. Наприклад, описуючи “людину самоактуалізації”, він вважав, що “вона бачить себе, інших людей і дійсність такими, якими вони є, і бере на себе відповідальність за всі свої та чужі недоліки. Оцінюючи навколишній світ, прагне бути об'єктивною, наскільки це можливо”. Для підтвердження цього серед інших аргументів автор наводив переконливі свідчення, взяті з біографій відомих людей. Продовжуючи цю традицію, при встановленні взаємозв'язку рис “людини самоактуалізації” й педагогів, високий ступінь професійної самореалізації яких не викликає сумніву, ми теж звернулися до біографій та творчої спадщини останніх.

Так, прикладом прийняття людей такими, якими вони є, і великої любові до них був Г. Сковорода (1722–1794), який змальовував такі найважливіші людські чесноти: людяність, сердечність, великодушність, справедливість, працьовитість, гідність тощо. Він вважав, що ними обдаровані всі люди від народження, але не всі пізнають їх у собі. Бездіяльність, пихатість, жорстокість, свавілля, егоїзм, кар'єризм, чиношанування, плазування перед модою є, на думку педагога, протиприродними, тобто набутими внаслідок неправильного виховання та умов життя [8]. За свідченням сучасників, сам Григорій Савич був взірцем тих чеснот, про які говорив.

Можна навести й інші приклади, які б ілюстрували наявність прийняття відповідальності за себе та інших в ефективних педагогів. Проте в нашій статті немає необхідності зосереджуватися на чомусь одному, тому перейдемо до наступної характеристики. Так, А. Маслоу вважав, що “людина самоактуалізації” в поведінці спонтанна, проста та природна.

Приклади спонтанності, простоти та природності ми знаходимо в К. Ушинського (1824–1870), особисті й професійні якості якого, а саме: доступність викладання складних питань, чітка логіка доказів, ввічливе ставлення до учнів – зробили його ім'я найпопулярнішим у Демидівському ліцеї, а згодом і в Смольному інституті [6, с. 17–18].

Простота та природність були також невід'ємними рисами Г. Сковороди. Підтверджуючи це, М. Ковалинський засвідчує: “завжди веселий, бадьорий, легкий, рухливий, стриманий, цнотливий, всім задоволений, добродушний, ... охочий до слова, де не змушений говорити, із усього виводив мораль, шанобливий до будь-якого стану людей, відвідував хворих, утішав печальних, ділив

останнє з неїмущими, вибирав і любив друзів за їхнє серце, мав побожність без марновірства, вченість без зазнайства, поводження без лестощів” [1].

Продовжимо пошук прикладів прояву характеристик “людини самоактуалізації” у видатних педагогів. Так, А. Маслоу вважав, що “людина самоактуалізації” зосереджуються на проблемах, які потребують вирішення. Ця людина стурбована проблемами інших людей і суспільства й бажає працювати, щоб вирішити ці труднощі.

Прикладом такого ставлення до проблем інших людей і суспільства є життя та професійна діяльність Я. Коменського (1592–1670), який ясно усвідомлював відрив тогочасної шкільної практики від вимог суспільства, що йшло на зміну європейському Відродженню. Як відомо, розуміючи потребу суспільства в загальній шкільній освіті, у 1650 р. Я. Коменський теоретично обґрунтував і створив новий тип школи, яка повністю відповідала вимогам Нового часу.

Сучасники Я. Коменського часто відзначали його проблемну централізацію. Так, Р. Декарт відзначив у нього сильний розум, ідейність і благородні ревнощі до суспільного блага [2, с. 9].

Іншим прикладом стурбованості проблемами людей, суспільства, самовідданої праці для вирішення цих проблем є життєвий і професійний шлях К. Ушинського, який ще в юнацькому віці сформулював мету свого життя: “Зробити якомога більше для користі моєї Вітчизни,” що йому безперечно, вдалося.

Свідченням зосередженості на вирішенні найважливіших педагогічних проблем того часу є рядки “Педагогічної поеми” великого радянського педагога А. Макаренка (1888–1939). Зокрема, він писав: “... Перші місяці нашої колонії для мене і моїх товаришів були не тільки місяцями відчаю і безсилої напруги, – вони були ще й місяцями пошуків істини.... У мене головним результатом цих пошуків стала міцна і... ґрунтовна впевненість, що... теорію потрібно витягнути зі всієї суми реальних явищ, що відбуваються на моїх очах. Я спочатку навіть не зрозумів, а просто побачив, що мені потрібні не книжкові формули, які я все одно не міг прив’язати до справи, а негайний аналіз і негайна дія” [4].

Подальший пошук загальних рис між педагогами, які найбільш повно реалізували свій професійний потенціал, та гіпотетичною “людиною самоактуалізації” пов’язаний з постулатом А. Маслоу про те, що, незважаючи на велику кількість соціальних контактів, “людина самоактуалізації” має потребу бути наодинці з собою. Іншими словами, вона певною мірою є людиною самодостатньою.

Ця характеристика повною мірою виявляється в житті Г. Сковороди, який з 1766 р. більшу частину часу проводить у постійних мандрах по Слобідській Україні, зупиняючись по дорозі в селянських хатах і відмовляючись від пропонуваного йому посад і занять, присвячуючи свій час повчанню людей моральності як словом, так способом свого життя. Саме спосіб життя мандрівного вчителя й філософа дав йому змогу значною мірою розкрити свій людський і професійний потенціал, завдяки чому в спогадах сучасників Г. Сковорода залишився скромним, гуманним і добрим народним учителем.

Загалом відзначимо, що аналіз біографічних джерел підтверджує те, що зазначена риса у тій чи іншій мірі властива й багатьом іншим видатним педагогам.

Перейдемо до наступної характеристики “людини самоактуалізації”, яка на думку А. Маслоу, вірить у себе, в те, хто і ким вона є, має достатньо волі для самостійного прийняття рішень.

Усе це ми можемо побачити, аналізуючи біографії педагогів-майстрів. Так, наприклад, починаючи професійну діяльність, Я. Коменський усе робить усупереч традиціям, демонструючи волю й активність: широко використовує наочність, намагається знайти нові підходи для викладання матеріалу, водить учнів на екскурсії.

Г. Сковорода у свої професійній діяльності теж часто виявляє волю, активність і незалежність від середовища. Наприклад, він у 1744 р., не бажаючи продовжувати духовну кар’єру, прикинувся божевільним, унаслідок чого був відрахований з духовної академії. У 1753 р. Г. Сковорода зайняв місце вчителя поезики в Переяславському училищі, написавши у той же час “Роздуми про поезію і поради до майстерності викладання оної”, у якому пропонував багато нововведень. На вимогу керівництва про викладання цього предмета згідно з традицією Г. Сковорода не погодився, через що був звільнений. У 1759 р. Г. Сковороду запросили на місце вчителя поезії до Харківського колегіуму, але через окремі думки, висловлені ним у лекціях, його звільнили з посади у 1766 р. Як бачимо, Сковорода у своїх діях орієнтувався на власні устремління, не піддавався тиску обставин та вищого начальства.

Подібні риси ми бачимо і в К. Ушинського, якому були притаманні незалежність у думках і вчинках, які не залишилися непоміченими його сучасниками. Так, опікун ліцею П. Демидов зазначав, що К. Ушинський має “велике обдарування й відмінні знання, але з великою самолюбністю...” Відомо, що емоційний і сміливий у думках та словах К. Ушинський надзвичайно дратував консервативних педагогів, що призвело до звинувачення його у вільнодумності, нешанобливому ставленні до керівництва, аморальності та інших провинах під час його роботи на посаді інспектора класів Смольного інституту.

Іноді автономність, незалежність від середовища у К. Ушинського набивала крайніх форм. Так, наприклад, резонанс викликало його висловлювання з приводу призначення нового міністра освіти адмірала Є. Путятіна: “Усю російську освіту віддали в руки ідіотів і бузовіру”. Можливо, Ушинський мав рацію, але при цьому був не стриманий у оцінці особистості високого начальника, що загрожувало йому великими неприємностями.

Автономність, орієнтацію на власну думку та волю ми можемо відзначити і в А. Макаренка, П. Сорокіна, Я. Коменського та інших педагогів.

Продовжимо пошук свідчень того, що педагоги, які реалізували свій потенціал повною мірою, мали ознаки “людини самоактуалізації” А. Маслоу, який, зокрема, вважав, що в досвіді “людей самоактуалізації” є специфічні життєві ситуації, у яких вони відчують себе на мить водночас частинами різної дійсності – індивідуальної та надіндивідуальної.

Судячи зі всього, такий досвід мав і видатний вчений та педагог (оскільки у нього навчалася безліч студентів і аспірантів) П. Сорокін (1889–1968), який відзначав, що саме “інтуїтивний спалах виявляє центральну або най-

більш істотну творчу цінність” [3]. Такі “спалахи” ми можемо знайти в біографіях А. Макаренка, К. Ушинського та інших.

Наступною рисою, яка відрізняє “людину самоактуалізації” від інших людей є, на думку А. Маслоу, відчуття її причетності до життя всього людства.

Найбільш яскравим педагогом, життя якого підтверджувало б це, є Г. Сковорода, який, за багатьма свідченнями, був дуже близьким із життям народу, що допомагало йому пізнати як самого себе, так і навколишній світ. Так, під час своєї праці в селі Коврай 1749–1755 рр., він у вільні від основних обов’язків години мандрував околицями села: гаї, діброви, поля були співрозмовниками або співучасниками його роздумів. Дедалі більше віддаляючись від суєтності, він із самозреченням наближався до найпривабливішого свого пристанища – любомудрості.

Своєрідним прикладом відчуття спільності з людством стала альтруїстична концепція іншого педагога – П. Сорокіна, розроблена в середині 60-х рр. Повністю відповідає змісту цієї концепції й образ пізнього П. Сорокіна, що зберігся в спогадах колишніх студентів. “Я ніколи не забуду цього схудлого старого, що випрямився за кафедрою ультрасучасного залу університету, і закликає аудиторію покінчити із спокусами нашої “плотської” культури, усвідомити всю помилковість цього шляху розвитку й повернутися на правильну стежину. У той момент мені стало ясно, що саме так повинен був би виглядати мандрівний проповідник, що вийшов з дикого лісу лише для того, щоб наставити натовп гріховних селян на істинний шлях Господа” – писав один з його студентів [10].

Свідченням того, що глибокі міжособистісні відносини, які А. Маслоу називав серед найбільш важливих рис “людини самоактуалізації”, притаманні й педагогам з високим рівнем реалізації творчого потенціалу, може слугувати лист Г. Сковороди до М. Ковалинського, у якому він пише: “... перебуваючи у стані великого гніву, я відразу стаю лагіднішим навіть до найлютіших ворогів своїх, як тільки помічаю хоча б незначний вияв прихильності до мене. Як тільки ж помічаю, що хтось мене любить, я готовий віддати йому половину днів мого життя, якщо б це було можливим і дозволеним, зрештою, хто добровільно заради друга наражається на небезпеку, той певним чином ніби витрачає своє життя для нього... Отже, поки я усвідомлюю самого себе, поки душа керує тілом, я буду дбати лише про те, щоб усіма засобами здобути любов благородних душ. Це мій скарб і радість, і життя, і слава. Любов же викликається любов’ю, яку породжує ласка і прихильність у поєднанні з чеснотами” [9, с. 437–438].

Тією чи іншою мірою ці риси притаманні й іншим педагогам, біографії яких ми проаналізували.

На думку А. Маслоу, “людина самоактуалізації” має тенденцію поважати людей, визнавати за ними право висловити свою думку. Очевидно, що наявність і розвиненість цієї риси є обов’язковою для будь-кого, хто претендує називатися педагогом.

Яскравий прояв цієї риси ми знайшли у біографії П. Сорокіна. Так, за свідченнями близьких, якою б непохитною була його думка, він завжди готовий був змінити її, якщо опонент висував незаперечні аргументи. П. Сорокін був дуже суворим критиком, але ця критика не виходила за межі допустимих

правил, і він найчастіше був задоволений, коли йому відповідали таким же чином. У травні 1955 р., коли П. Сорокін залишив активне викладання, він одержав лист подяки, підписаний двадцятьма вісьма колегами по кафедрі: “Повинні зізнатися, що іноді ви лякали нас своєю нещадною критикою помилок нашого століття і наших власних помилок як учених-соціологів. Але енергія вашої критики нас не вводила в оману, бо ми знали, що в душі ви – творчий музикант, один з тих творців, що рідко зустрічаються, які одночасно пишуть і *fortissimo* (пристрасно) і *con amore* (з любов’ю)...” [11].

Окрім зазначених рис, А. Маслоу зазначав, що “людина самоактуалізації” має розвинене почуття гумору. Вона любить сміятися й жартувати, але не за рахунок інших людей. Вона взагалі уявляється добродушною, навіть при тому, що здатна бути дуже серйозною. Хоча сприйняття гумору є вищою мірою суб’єктивним, ця характеристика може бути зафіксована в кожного педагога, якому вдалося реалізувати свій професійний потенціал.

Один із прикладів – Г. Сковорода, який, підбиваючи підсумки свого життєвого шляху, перед смертю заповідав на його могилі зробити напис: “Світ ловив мене, та не спіймав”. Іншим прикладом розвинутого почуття гумору був Я.А. Коменський, який говорить так: “Той, хто починає співати з високої ноти, повинен або мати гарний голос, або швидко замовкнути” [2].

А. Маслоу вважав, що “людина самоактуалізації” має великий творчий потенціал. Творчість може бути виявлена в різних сферах діяльності, спілкуванні, написанні книг чи віршів, музиці, наукових дослідженнях тощо. Дійсно, ми бачимо, що педагоги, біографії яких нами було розглянуто, дуже часто не зосереджуються тільки на суто педагогічній діяльності, а займаються, крім того, наукою, пишуть книги, вірші, малюють і навіть вирощують квіти.

Так, Г. Сковорода, який був відправлений у 1742 р. до придворної капели Санкт-Петербурга, прославився там чудовим басом, майстерною грою на скрипці, флейті, бандурі, цимбалах і сопілці та композиторським талантом.

Інші педагоги виявляли творчість у методичній сфері. Так, Я. Коменський став відомим завдяки своїм підручникам (“Двері мов відкриті, або Розсадник”, “Велика дидактика”, “Материнська школа” та ін.); К. Ушинським було написано підручник “Рідне слово”, що витримав 187 перевидань.

Досвід професійної діяльності А. Макаренка відображено в чудових літературних творах, які до сьогодні є орієнтиром для педагогів усього світу.

Іншою стороною творчості є пізнавальний інтерес. Часто такий інтерес виникає у творчої людини, коли вона з якоїсь причини не має можливості реалізувати творчі здібності. Так, А. Красновський у передмові до книги Я. Коменського “Материнська школа” розповідає про те, що видатний педагог уважно вивчав праці гуманістів епохи Відродження: Т. Кампанелли, Х. Вивеса та ін. [2, с. 5–32].

Г. Сковорода під час подорожі Європою з метою самоосвіти відвідував в університети, слухав лекції відомих професорів, працював у бібліотеках, студіював філософські праці. За цей час він вивчив латинську, грецьку, німецьку і єврейську мови.

Енергія К. Ушинського в окремі періоди його життя теж була спрямована на самоосвіту. Він вільно володів англійською, французькою, німецькою мовами.

Нарешті, А. Маслоу вважав, що система цінностей “людини самоактуалізації” відрізняє її від інших людей більшою гуманністю.

Підкріплюючи цю думку, у своїй автобіографії П. Сорокін писав: “Що б не трапилося, я знаю тепер три речі, які залишаться в моїй пам’яті і серці на завжди. Життя, навіть найважче, це найдорогоцінніший скарб у світі. Виконання покликання – інший скарб, що робить життя щасливим, і дає душі сили не зраджувати своїм ідеалам. Третя річ, яку я пізнав, полягає в тому, що жорстокість, ненависть та несправедливість не можуть і ніколи не зможуть створити нічого вічного, ні в інтелектуальному, ні в етичному, ні в матеріальному відношенні” [13].

Висновки. Отже, ми бачимо, що у фактах життя педагогів, яким вдалося повністю реалізувати професійний потенціал, можна знайти свою внутрішню логіку, закономірність, згрупувати їх за рівнем схожості та відмінності на основі експлікованих А. Маслоу характеристик того ідеального об’єкта, який він назвав “людиною самоактуалізації”. Це означає, що завдяки характеристикам гіпотетичної “людини самоактуалізації”, ми отримуємо теоретичний фундамент для операціоналізації культури професійної самореалізації педагогів. А якщо так, то для діагностування культури професійної самореалізації педагогів можна використовувати методики, в основу яких покладено експліковані А. Маслоу характеристики “людини самоактуалізації”.

Література

1. Ковалинский М.И. Житие Григория Сковороды / М.И. Ковалинский // Лит.-науч. прил. к “Харькоскому календарю” на 1894 г. ; под ред. В.В. Иванова. – Х., 1894. – Вып. 8. – С. 1–40.
2. Коменский Я.А. Материнская школа : пер. с лат. Д.Н. Королькова / Я.А. Коменский ; ред. и вступ. стат. А.А. Красновского. – М. : Гос. учебно-педагогическое изд. мин. просвещения РСФСР, 1947. – 104 с.
3. Лукинов И.И. Автобиография как отражение альтруистической трансформации Питирима Сорокина / И.И. Лукинов // Возвращение Питирима Сорокина: Материалы Международного научного симпозиума, посвященного 110-летию со дня рождения Питирима Александровича Сорокина / под ред. Ю.В. Яковца. – М. : Московский общественный научный фонд ; МФК, 2000. – С. 97–107.
4. Макаренко А.С. Педагогическая поэма / А.С. Макаренко. – Харьков : Прапор, 1979. – 630 с.
5. Маслоу А. На подступах к психологии бытия : пер. с англ. / А. Маслоу. – М. : Рефл-бук ; К. : Ваклер, 1997. – 304 с.
6. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс : учебник для студ. пед. вузов : в 2 кн. / И.П. Подласый. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.
7. Райгородский Д.Я. Теории личности в западноевропейской и американской психологии. Хрестоматия по психологии личности. – Самара : Бахрах, 1996. – 480 с.
8. Сковорода Г.С. Дружеский разговор о душевном мире / Г.С. Сковорода. – К. : Наукова думка, 1983. – 276 с.
9. Сковорода Г.С. Твори в 2-х т. / Г.С. Сковорода ; ред. Білецький та ін. – К. : АН УРСР, 1961. – Т. 1. – 545 с.
10. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество: пер. с англ / П.А. Сорокин ; общ. ред., сост. и предисл. А.Ю. Согомонов. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.
11. Сорокин С.П. Семейная жизнь с Питиримом Сорокиным / С.П. Сорокин // Возвращение Питирима Сорокина. Материалы Международного научного симпозиума, пос-

вященного 110-літтю со дня рождення Пителима Александровича Сорокіна / под ред. Ю.В. Яковца. – М. : Московский общественный научный фонд ; МФК, 2000. – С. 35–61.

12. Фейдимен Д. Абрахам Маслоу и психология самоактуализации / Д. Фейдимен, Р. Фрейгер [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psylib.org.ua/books/feidiO1/index.htm>.

13. Sorokin P.A. A long journey; the autobiography of Pitirim A. Sorokin. – New Haven, Conn., College and University Press, 1963. – 197 p.

МАЗУРІК О.О., ФУКЛЄВА Г.О.

ДІАЛОГ ЯК СПОСІБ ВЗАЄМОДІЇ В ПЕДАГОГІЦІ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Сьогодні діалог як спосіб взаємодії пронизує всі сфери освіти. Приходить до розуміння його доцільності й педагогіка початкової освіти, але тут цей процес відбувається повільніше, конфліктніше, ніж в інших галузях. Це зумовлено історичними причинами: за дитиною сучасного дошкільного й молодшого шкільного віку найпізніше було визнано право вважатися особистістю на рівні з іншими віками.

Безсумнівно, дослідників сьогодні хвилює питання: як саме склалися передумови особистісного підходу до дитини, які стадії пройшла педагогіка на шляху до нього. Тому осмислення часто відбувається саме із цього погляду, відзначаються ті риси того чи іншого періоду, які можуть свідчити хоча б про наближення до гуманістичної парадигми, у рамках якої можливе виникнення діалогу. Спроби розв'язання зазначеної проблеми відображено в наукових розвідках А. Арушанової, Т. Алієвої, Н. Дурової, А. Єгорової, Л. Модзалевського, Л. Парамонової, В. Прянікової, З. Равкіна.

На жаль, до цього часу в науково-педагогічній літературі мало уваги приділяли підготовці майбутніх учителів іноземної мови до діалогу з учнями молодшого шкільного віку. Ми впевнені, що діяльність учителя та учня початкових класів має бути побудована саме на діалогічній взаємодії.

Необхідно зрозуміти, як дошкільна педагогіка підійшла до поняття діалогу й у чому, на її думку, він повинен полягати.

Мета статті – простежити зміну сприйняття феномену дитинства в історії та проаналізувати погляди сучасної науки на цей процес.

Історію педагогіки традиційно розглядають, починаючи з первіснообщинного ладу, причому з акцентом на певну специфіку виховання: праця на рівні з дорослими членами племені, раннє покладання відповідальності за молодших тощо. Деякі автори (В. Прянікова, З. Равкін) говорять про так звану “природну педагогіку”, відзначаючи повну гармонію взаємин дитини, дорослого й навколишнього світу, побічно натякаючи на схожість із тим самим діалогом, що намагаються побудувати вихователі сьогодні. Насправді, на думку А. Єгорової, тут недоречно говорити навіть про передумови виникнення діалогу: по-перше, були відсутні його суб'єкти, тому що поняття “дитина” не виділяли, дитинство було не світом, а особливим станом, що проходив природним шляхом. Гармонія була не чим іншим, як просто відсутністю специфічної дитячої субкультури. Діти розвивалися не заради самореалізації, а для